

ДОСВІД АРМІЙ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ

УДК 355.233.2:37.035.6](100)

В. В. Стадник

Патріотичне виховання молоді належить до найважливіших функцій держави та становить собою цілісну систему діяльності, спрямовану на створення умов для відродження у суспільстві патріотизму, формування у громадян високих моральних якостей. Патріотичне виховання – це систематична і взаємоузгоджена діяльність органів державної влади, військового управління, закладів освіти, науки та культури, політичних партій і суспільних організацій, що спрямована на формування в громадян високої патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Вітчизні, готовності до виконання конституційного обов'язку захищати інтереси держави.

Удосконалення та поява нових способів і форм збройної боротьби, проведення антитерористичних та інших спеціальних операцій, миротворчої діяльності, оснащення збройних сил новітніми видами озброєнь висувають підвищені вимоги до особового складу, його морально-бойових якостей, перш за все, до посилення його професійності, особистої відповідальності, уміння вести бойові дії з високими психофізичними навантаженнями, які формуються на основі національного патріотичного виховання. Виходячи із зазначеного вище особливої актуальності набуває потреба окремого аналізу процесу патріотичного виховання військовослужбовців провідних країн світу.

Теоретичні і методичні засади виховання військовослужбовців, основи формування системи військового виховання в Україні та провідних країнах світу обґрунтовано у дослідженнях таких вітчизняних військових науковців: А. О. Афанасенка, І. В. Колодія, Ю. С. Красильника, Р. М. Макарова, В. С. Маслова, М. І. Нещадима, Г. Д. Темка, М. І. Томчука, В. В. Шевченка, В. В. Ягупова.

Аналіз стану патріотичного виховання надає можливість виокремити основні завдання, вирішення яких може сприяти підвищенню соціальної активності молоді, підняттю рівнів її патріотизму, розумінню громадянського і військового обов'язку перед державою. Не менш важливим напрямком є здійснення на державному та військово-професійному рівні цілеспрямованої підготовки надійних захисників держави для успішної реалізації їх функцій в основних сферах соціально-значущої діяльності, пов'язаної із забезпеченням безпеки і могутності держави. Отже, метою статті є визначення основних форм та методів патріотичного виховання військовослужбовців провідних країн світу.

Військово-патріотичне виховання (ВПВ) у збройних силах Російської Федерації вважається традиційно важливим напрямком діяльності. Російські курсанти завжди відрізнялись високим бойовим духом, основу якого складали патріотизм і любов до Батьківщини [1, с. 74].

За останні роки в Російській Федерації проблемам патріотичного та військово-патріотичного виховання приділялась підвищена увага. Серед нормативно-правової бази цих напрямків виховання необхідно зазначити Федеральну цільову програму «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2006–2010 годы» (далі – Програма), провідним виконавцем якої є Міністерство оборони Російської Федерації [2].

Основною метою Програми є вдосконалення системи патріотичного виховання, що забезпечує розвиток вільної, демократичної держави, формування в громадян Російської Федерації високої патріотичної свідомості, вірності Батьківщині, готовності до свідомого виконання конституційних обов'язків.

На реалізацію Програми було заплановано витратити близько 18 млн. доларів на проведення фестивалів, виставок, створення фільмів, пропаганду державної символіки. Згідно з цією Програмою впродовж останніх п'яти років організовується Всеросійська воєнно-патріотична акція «Наследники Победы»,

яка має яскраво виражений військово-патріотичний характер і націлена на підготовку допризовної молоді до служби у збройних силах [3, с. 50].

Безпосередньо у збройних силах робота щодо виховання патріотизму будується, насамперед, на основі положень наказів міністра оборони Російської Федерації № 70 від 11 березня 2004 р. “Об органах воспитательной работы в Вооруженных Силах Российской Федерации” та № 79 від 28 лютого 2005 р. “О совершенствовании воспитательной работы в Вооруженных Силах Российской Федерации”. Аналіз цих наказів надає можливість зробити висновок, що виховна робота, яка заснована на ідеях державності, патріотизму, вірності громадському і військовому обов’язку та спрямована на формування в особового складу готовності захищати інтереси Батьківщини, вважається одним з основних завдань діяльності посадових осіб збройних сил.

20 лютого 2005 року почав роботу перший у Росії військово-патріотичний телеканал “Звезда”, програмна політика якого спрямована на виховання почуття патріотизму, гордості за свою Батьківщину та її збройні сили.

На сьогодні витрати Російської федерації на патріотичне виховання громадян складають близько 300 млн. рублів щорічно. Це значно менше ніж витрачають США на аналогічні цілі. Зокрема, у США існує телеканал, аналогічний до російської “Звезды”, фінансування якого складає щорічно близько 1 млрд. доларів. Звідси й інтерес і повага до власної армії [4].

Для патріотичного виховання курсантів широко використовується досвід Російської православної церкви, інших традиційних вітчизняних конфесій. У збройних силах Російської Федерації правове положення релігійних конфесій визначено двома нормативними актами: Федеральними Законами № 125 від 19 вересня 1997 р. “О свободе совести и о религиозных объединениях” та № 76-ФЗ від 27 травня 1998 р. “О статусе военнослужащих”, а також угодою “Про співробітництво міністерства оборони Російської Федерації з Православною церквою” від 28 квітня 1997 року, основним напрямком якої є патріотичне виховання військовослужбовців.

Російські вчені наголошують на необхідності використання дієвих і гнучких форм та методів виховання: “...люди приходять к пониманию патриотизма по-разному: одни через природу или искусство, другие через историю, третьи – через веру. Сколько людей – столько и путей. Но воспитатель должен найти подход к каждому сердцу...” [5, с. 39].

Отже, можна зробити висновок, що виховна робота у збройних силах Російської Федерації і патріотичне виховання особового складу здійснюється у руслі державно-патріотичного виховання. Вони “перекликаються” за своєю сутністю та змістом і пов’язані з військовим, моральним, правовим, економічним, естетичним, фізичним та іншими напрямками виховання.

Система виховання особового складу у США піднесена до рангу державної політики, якою опікуються не лише командири, а й вище військове і політичне керівництво країни. Те, що розуміється під поняттям “виховання”, американські теоретики визначають такими категоріями, як “політична освіта”, “формування в особового складу морального духу” тощо. Найважливішим завданням в американській армії вважається формування в особового складу національно-державної самосвідомості, гордості за належність до збройних сил США, лояльності до уряду та Президента.

Аналіз наукових праць дає підстави стверджувати, що завдання виховання в американських військовослужбовців патріотизму вирішується в межах існуючої системи морально-психологічної підготовки особового складу.

У ролі суб’єктів патріотичного виховання особового складу в американських збройних силах виступає весь комплекс державних і громадських структур США: органи законодавчої та виконавчої влади країни; інформаційні агентства; центри кіномистецтва і дозвілля тощо. Безпосереднім суб’єктом виховання військовослужбовців є військове командування всіх рівнів, яке опирається у своїй роботі з особовим складом на спеціальний апарат міністерства оборони США.

У вихованні особового складу збройних сил США можна виокремити такі напрямки: а) формування та розвиток у військовослужбовців необхідних

військово-професійних якостей; б) виховання патріотизму; в) формування і розвиток в особового складу позитивної мотивації до військової служби; г) морально-етичне виховання; д) виховання в особового складу стійкості щодо полону; е) організація здорового способу життя; ж) фізичне виховання тощо [1, с. 73–74].

Заняття за програмою “Командна інформація” є однією з форм виховання військовослужбовців [6, с. 7]. Вони проводяться командиром підрозділу, де обов’язкова присутність усього особового складу, включаючи офіцерів. Періодичність занять – один раз на тиждень, упродовж 60 хвилин. Є деякі заняття, на які крім командирів підрозділів залучаються також капелани. На ці заняття відводиться 7 годин, з яких 1 година – на з’ясування й обговорення моделі поведінки військовослужбовців у різних ситуаціях, а 6 годин – на співбесіду за основними питаннями.

Найвідомішим інститутом військових священників вважається капеланська служба збройних сил США. У збройних силах США не існує офіцерів, які займаються виховною роботою, тому питання психологічної і виховної роботи з військовослужбовцями покладено на капеланів. До їхніх обов’язків входить також консультування командного складу з питань релігії, культур та звичаїв місцевого населення і встановлення зв’язку з місцевими організаціями, як релігійними, так і добродійними. Статус служби капеланів у частині прав та привілеїв прирівнюється до офіцерського статусу. У капеланів є не лише власне керівництво, але й свої навчальні заклади і засоби масової інформації.

Аналіз наукових праць свідчить, що основною формою виховної роботи капеланів з особовим складом є індивідуальна робота, оскільки майже 75 % службового часу вони використовують на особисте спілкування з військовослужбовцями.

У патріотичному вихованні використовуються традиційні методи: переконання, навіювання, особистий приклад, моральне та матеріальне стимулювання, примушення. Засобами патріотичного виховання є: цивільна та військова преса; музеї, клуби, бібліотеки, кафе; художня, воєнно-історична

література, мемуари; театральні вистави, кінофільми, образотворче мистецтво; методичні розробки, довідники, плакати, що характеризує високу розвиненість матеріальної бази цього виду виховання.

Тому патріотизм займає одне з провідних місць у мотиваційній сфері особистості американського військовослужбовця. Понад 95 % опитаних пишаються тим, що “служать інтересам Америки” у збройних силах. Цей результат потребує багато моральних і матеріальних зусиль. Наприклад, лише на рекламу армійського життя щороку витрачається 4 тис. доларів на кожного солдата [7, с. 77].

Потенціал патріотичного виховання використовується для формування та розвитку в особового складу позитивної мотивації до військової служби. Це досягається вмілим використанням матеріальних стимулів, наданням військовослужбовцям різноманітних пільг (безкоштовне медичне обслуговування, можливість отримати вищу освіту за рахунок міністерства оборони США тощо). Зазначене вище надає можливість стверджувати, що виховна робота у збройних силах США має конкретний, практичний характер і націлена, насамперед, на формування в особового складу патріотизму й якісну підготовку до ведення бойових дій.

Основною метою виховної роботи у збройних силах Великобританії є доведення до свідомості кожного військовослужбовця ідеї, що інтереси країни завжди мають перебувати під надійним збройним захистом. Тому у виховній роботі значне місце займає пропаганда, націлена на підвищення рівня бойової підготовки, формування у військовослужбовців якостей, необхідних для відстоювання інтересів Великої Британії.

Основну відповідальність за виховну роботу і моральний стан військовослужбовців покладено на командирів. Разом із тим, існує спеціальний апарат, який містить у собі служби освіти, військових священників (капеланів), організації дозвілля та побуту, суспільної інформації.

Велика увага приділяється службі капеланів і у збройних силах Великобританії. З метою підтримки високого морального духу особового

складу та його стійкості на полі бою функціонує королівська служба капеланів, очолювана головним капеланом збройних сил у званні генерал-майора. Основним завданням капеланів, окрім духовного наставництва і моральної підтримки військовослужбовців, є запобігання стресовим ситуаціям. Крім того, вони зобов'язані звершувати церковні обряди, брати участь у проведенні військових свят та урочистостей, надавати товаришам по службі допомогу в підборі і вивченні релігійної літератури, організовувати групові та індивідуальні бесіди на релігійні теми, відвідувати госпіталі і гауптвахти з метою втішання страждених, брати участь у виховній роботі з членами сімей солдатів та офіцерів.

Останнім часом до педагогічного апарату було висунуто підвищені вимоги у справі популяризації військової служби. Основна мета – залучити більше добровольців, а також сприяти продовженню контракту військовослужбовцями. Пропаганда армійської служби забезпечується не просто рекламою, а, насамперед, підвищенням добробуту військовослужбовців і членів їх сімей, поліпшенням умов служби та побуту, удосконаленням організації дозвілля тощо [7, с. 80].

Основна мета виховної роботи спрямована на те, щоб довести до свідомості військовослужбовця те, що народ країни, уряд, командування надзвичайно цінують його працю, поважають професію. Від військовослужбовця вимагається повага до командирів і додержання всіх норм та законів, які встановлені у збройних силах. Разом із вірою в командира у нього формується впевненість у своїй зброї. У пресі регулярно пропагується думка, що британська бойова техніка є найкращою. Отже, виховання патріотизму в особового складу збройних сил Великобританії є пріоритетним напрямком діяльності посадових осіб.

Дослідження німецькими військовими вченими проблем патріотичного виховання має достатньо глибокий теоретичний характер. Ними використовується термінологія, яка вживається, зокрема, у російській військовій педагогіці: виховання, навчання, освіта, педагогічний (виховний)

процес, педагогічні відносини, дидактика, методика виховання тощо. Автори часто звертаються до педагогічної науки, підкреслюючи дискусійність постановки тих чи інших проблемних питань, намагаються пов'язати висунуті ними концепції з історією і сучасною практикою виховної роботи у Бундесвері [7, с. 81].

Виховання особового складу у збройних силах Німеччини реалізується на основі Концепції внутрішнього керівництва, сутність якої полягає у формуванні у військовослужбовців позитивної мотивації до виконання бойових завдань.

Нині німецький патріотизм формується не лише державою, а, насамперед, усім суспільством. Завдання щодо роботи з молоддю покладено на суспільні інститути з метою виховання у неї громадянських почуттів і, як результат, любові до країни та готовності її захищати. Це завдання вирішується через діяльність церкви. У Німеччині церква відділена від держави, але існує домовленість щодо спільної роботи з формування основ громадянськості у суспільстві. Однією з форм цієї роботи є проведення “уроків життя” для солдат з метою виховання у них громадянських і патріотичних почуттів. Теми цих занять плануються та розробляються спільно військово-церковною службою і міністерством оборони Німеччини й охоплюють великий спектр питань патріотичного і громадянського виховання військовослужбовців.

В армії Німеччини духовенство подано католицькою та протестантською (євангелістською) християнськими конфесіями, якими керують відповідно католицький і протестантський військові єпископи, підпорядковані безпосередньо міністру оборони. Виконавчими органами капеланської служби є Управління католицького військового єпископа у справах бундесверу й Управління Євангелістської Церкви у справах бундесверу.

Основні форми роботи військового священства у ФРН мало чим відрізняються від тих, що існують в арміях США та Великобританії, проте порівняно з жорстко регламентованими обов'язками священика в армії США йому надається значно більша свобода у виборі нестандартних форм.

У практиці патріотичного виховання використовуються такі методи виховання, як настанова, попередження, нагадування, застереження, порада, прохання. У статутах, інструкціях і наказах бундесверу широко використовуються поняття “виховання” та “навчання”. Міністерство оборони, родина, церковна община, школа, суспільні організації роблять все для того, щоб кожен німець відчував себе громадянином і патріотом, готовим виконати свій обов’язок перед державою та суспільством [8].

Отже, патріотичне виховання військовослужбовців бундесверу є пріоритетним, усебічно забезпеченим напрямком діяльності посадових осіб і сприяє формуванню в особового складу готовності до якісного виконання військового обов’язку.

У збройних силах Франції вихованням особового складу займаються три спеціальні організації:

1. Служба інформації та суспільних відносин збройних сил, яка була створена у 1969 році при міністерстві оборони. Вона займається пропагандою воєнної політики Франції, висвітлює діяльність збройних сил, вирішує питання зміцнення зв’язків між армією і громадськістю.

2. Служба соціальної дії, що займається організацією дозвілля військовослужбовців, координує роботу армійських бібліотек, кас взаємодопомоги, спортивних та інших гуртків.

3. Служба військових священиків, представники якої є до окремого батальйону включно.

Значення капеланства у французькій армії визначається тим, що інститут військового священства було засновано у Франції едиктом Карла Великого у 742 році. Згідно з цим едиктом, до обов’язків капеланів входило служіння мес під час бойових дій і відспівування загиблих воїнів. На сьогодні у збройних силах Франції діє “епархія збройних сил Франції”, якою керують єпископська, церковна, національна пастирська, економічна та фінансова ради. Для підсилення виховного ефекту при епархії французьких збройних сил було

створено комісію з виховання, яка надає допомогу єпископській раді у контролі за самовихованням і моральним станом кожного військовослужбовця.

Система виховної роботи та патріотичного виховання особового складу у збройних силах Франції відрізняється різноманітністю форм і методів. Основною формою є проведення занять з курсу громадського виховання (1 година на тиждень). Програма містить вивчення внутрішньої та зовнішньої політики Франції, її міжнародного положення, питань військового будівництва, історії збройних сил, бойових традицій з'єднань і частин. Під час проведення занять широко використовуються матеріали, які готує служба інформації та суспільних відносин збройних сил, і відповідні технічні засоби пропаганди. Заняття проводяться командирами взводів за спеціально розробленими планами. Особлива увага приділяється вихованню у курсантів честі, вірності державі, військовому обов'язку.

Отже, підсумовуючи викладене вище, хочемо зазначити, що важливою умовою для успішної патріотичної виховної роботи з військовослужбовцями професійної служби провідних держав світу є врахування специфіки різних видів військової діяльності, а також вибір оптимальних форм та методів виховного впливу, оснований на національному вихованні. Вона спрямована, перш за все, на:

1. Формування патріотичного, ідейного і світоглядного аспекту свідомості військовослужбовців професійної служби, почуття гордості за належність до збройних сил, що надає їм можливість глибше зрозуміти свій військовий обов'язок, соціальне значення своєї військової професії.

2. Використання соціально-педагогічних умов, які створюють оптимальний розвиток системи виховання, упровадження актуальних ідей та технологій.

3. Функціонування нормативно-правової бази й органів управління, що керують патріотичним вихованням і мають у своєму розпорядженні необхідну матеріальну та фінансову базу у поєднанні з кваліфікованими кадрами.

4. Формування патріотизму не лише державою, а, насамперед, усім суспільством із залученням до цього процесу церкви.

Список використаної літератури

1. Уткин, В. Е. Военно-патриотическое воспитание в системе подготовки будущих офицеров в высших военно-учебных заведениях : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Уткин В. Е. – Казань, 2000. – 216 с.

2. Федеральная целевая программа “Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2006–2010 годы” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : ed.informika.ru/ntp/fp/patr/.

3. Томилин, А. Воспитать гражданина – патриота России [Электронный ресурс] / А Томилин, А. Гавря, А. Фанарев // Морской сборник. – 2005. – № 4. – Режим доступа : www.kroutov.ru.

4. Гиряева, И. Организация методической работы во ВМУЗЕ и патриотическое воспитание курсантов / И. Гиряева // Морской сборник. – 2006. – № 7.

5. Масорин, В. В. Проблемы воспитания личного состава МВФ и военное дело государства / В. В. Масорин // Военная мысль. – 2006. – № 8.

6. Зеленков, М. Ю. Морально-психологическая подготовка войск в армиях зарубежных стран / М. Ю. Зеленков // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 11.

7. Мгимов, Ю. Роль и место сухопутных войск в обеспечении внутренней безопасности США / Ю. Мгимов, Ю. Балуков // Зарубежное военное обозрение. – 2006. – № 1.

8. Сумбаев, С. В гражданине – сила государства / С. Сумбаев // Красная Звезда. – 2004. – 27 февраля.

Рецензент: кандидат педагогических наук, доцент Романишин А. М.